

Onsekizinci asır sonlarında bir Türk san'atkârı

Hassa Başmimarı

MEHMED TAHİR AĞA*

Hayatı ve mesleki faaliyetleri

Muzaffer Erdoğan

İsmail seraskeri Abdullah Paşa'nın himayesinde ve ordu defterdarı Süleyman Efendi emanetinde işe başlanması tahakkuk etmişti¹⁴⁹. Bunun için hassa-mimarlarından Abdullah Halife'ye emir ve talimat verilerek gerekli keşfi yaptırıldı. Hassa-başmimarı Mehmed Tahir Ağa dahi İstanbul'dan İbrahim Halife'yi¹⁵⁰ buna yardım etmek üzere gönderdi (11 r. âhir 1192). Keresteler Buğdan'dan, demir malzeme ise Samako havalisinden celbedildi. Evvelce Hotin kalesinde hizmetini geçen maharet sahibi kırka yakın neccar kalfa ve amelesinin de şaranpo inşâsında bulunmak ve çalışmak üzere Hezargrad, Turnova ve Niğebolu kadılarına emirler verildi. Eflak voyvodası Aleksandr'a hitaben yazılan 6 safer 1195 tarihli bir hüküm suretinden anlaşıldığına göre mezkûr tarihlerde İsmail kaşabasında dâiren medar etrafı hendekli, metin ve rasin bir kal'a-i vesî'anın kapıcı-başılardan olup Özi kalesi bina-emini bulunan Selim ma'rifetiyle yeniden bina ve inşâsına irâde çıkmıştı¹⁵¹. Bundan başka aynı sene nevrüzünde gerek hendeklerinin ka-

* Bu makalenin baş kısmı *Tarih Dergisi*, c. VIII, sayı 11-12'de çıkmıştır.

¹⁴⁹ *Keşif ve tâmirat defteri*, Mdt, nr. 3162 s. 252. Bundan başka İsakçı kalesi anbarının tamiri için Hassa baş mimarı Mehmed Tahir Ağa tarafından mübayaa ve tedarik olunan malzemeye dâir 26 c. âhir 1191 tarihli bir arz tezkiresi mevcuttur. Bk. Cevdet tasnifi-Askeriye kısmı, nr. 18232, Başvekâlet Arşivi.

¹⁵⁰ *Aynı defter*, s. 253.

¹⁵¹ Cevdet, *Tarih-i Cevdet Matbaa-i Osmanîye 1809, II, s. 153.*

zılmasına ve tathirine ve gerekse ebniye-i sâiresine mübaşeret edildi. İki yılı geçmeksizin tekml ettirilmesine çalışılacaktı. Lâkin bu işte imal ve istihdamı lâzım gelen çivi ve sair malzeme ile amele ve arabanın ekserisi oraya yakınlık dolayısıyla Eflak, Boğdan memleketlerinden tedarik, ihraç ve naklettirilmesine bağlı idi. Bu şartlar dahilinde mezkûr kalenin mimar hâlifesi Nurullah Halife ile fenn-i bina ve hendesede vukufu olanlar tarafından mahallinde keşif, mesaha, tahmin ve lâzimesi tahrir ve terkim ettirildiği üzere etraf, sia, şekil ve harcı beyan olunarak hassa-mimar-başısı Mehmed Tahir ma'rifetiyle resm-i mutabakati tasni' ettirilmişti. Gerekli malzemenin Eflak ile Boğdan'dan temin ve tedariki ise o tarihlerde hayli uzayacaktı. Hem masrafı ve hem de suhuleti temin maksadiyle bütün bu gibi hususların da yarı yarıya tenzil edilmesi uygun görülmüştü¹⁵². Keza 25 receb 1195 tarihli başka bir hüküm suretinden öğrenildiğine göre dergâh-ı âli kapıcı-başılarında olup İsmail kalesi bina-eminliğine tâyin olunan Varna'lı-zâde Selim'in vâki' olan taleb ve müracaatı üzerine İstanbul cebehansinden mezkûr ebniye için malûm miktarda mühimmat-ı müte-nevvia ifraz ve ihraç edildiği gibi o tarihlerde ser-mîmaran-ı hassa olan Mehmed Tahir Ağa ma'rifetiyle İstanbul'dan diğer bâzı mühimmat ile lüzumlu amele baha ve ücretleri de temin edilmişti. Bu esnada ise oraya fenn-i bina ve hendesede maharet sahibi bulunan hülâfadan Nurullah Halife mimar olarak tâyin kılınmıştı¹⁵³. İsmail kasabası bina-eminliğine 1195 ramazanı ortalarında eski bostancı-başılardan kapıcı-başı Ahmed Ağa'nın tâyini üzerine mezkûr kalenin evvelce hazırlanan plânının genişliğine hükmedilerek hazine zarardan ve ahali eziyetten kurtarılmak istenilmiş ve bu maksadla hassa-baş-mimarı bulunan Mehmed Tahir Ağa'ya o sıradaki ahvâl ve şartlara uygun olmak üzere daha müsâid şartları hâiz harita ve resimleri tanzim ettirilmişti. Tahir Ağa'nın hazırladığı plân ve resimlerden birini tercih etmek üzere hassa-mimarlar-

¹⁵² *Keşif ve tâmirat defteri*, Mât, nr. 3162, s. 849.

¹⁵³ *Keza*, s. 848 ve 817. Dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından olup İsmail kal'ası bina-eminî olan Selim Ağa'dan gelen kâğıtların hülâsasına âit bir tomarda (Bk. Ali Emîrî Ts, Abdülhamid I. devri vesikaları, nr. 4692) Ser mîmarân-ı hassa Mehmed Tahir'in mühürü de görülmektedir. Bundan başka hassa mimarlarından Ahmed Nurullah Halife'nin İsmail kal'ası bina ve inşâsına âid bir arızası me'luf bulunmaktadır. Bu vesikada Ahmed Nurullah'ın mühürü (Ahmed) olarak gösterilmiştir.

rından Ahmed Nurullah Halife'nin mahallinde muayene ve keşiflerde bulunması için ayrıca gerekli tâlimat verilmişti¹⁵⁴. Bu sırada mezkûr kasabada yeniden inşâsına karar verilen tokrak kalenin hizmetinde istihdam edilmek üzere hassa mimarlarından Abdullah Halife'nin memur edildiği görülmektedir¹⁵⁵. 1783 (1197 muharremi başları) de Varna'lı-zâde Selim'in yeniden bina-eminliğine getirilmesi ile İsmail kasabası yeni bir harekete sahne olmuş, maiyetine tefrik edilen mühendis Mehmed'in teklif ve tavsiyeleri ile burada yeni bir inşâ faaliyet görülmüştü¹⁵⁶. Çok geçmeden buraya Özi bina-eminî Sofya'lı Hasan Ağa'nın getirilmesi ve maiyetine hassa mimarlarından Seyyid Hacı Ömer Halife'nin tefrik edilmesi ile İsmail kasabasında tâmirat işleri durmuş değildi¹⁵⁷. Ömer Halife'ye verilen emirde Özi ve İsmail kalelerinde tamamlanan ve tamamlanacak olan mahallerin ayrı ayrı olarak keşif ve muayeneleri ile imzalı keşifnâmelerinin tanzim ve tertibinden sonra avdet edip teslim eylemesi bildirilmişti (1784). Ayrıca hassa-başmimarı Mehmed Tahir tarafından İstanbul'dan duvarcı kalfaları ile bir takım inşaat malzeme ve âletleri tedarik edilerek oraya gönderilmişti¹⁵⁸. Keza Özi ve Silistre havalisinde vazife ile bulunmakta olan hassa mimarlarından Ahmed Nurullah Halife'ye 1785 (1199 muharremi başları) de İsmail kalesinin yapılan kısımlarının mahiyet ve miktarını tesbit ile Eflak ve Boğdan'dan getirilen amele ve vasıtaların aded ve mikdarının tâyini, bina-eminine verilen paranın sarf-edilen ve edilmeyen kısımlarının tavsifi gibi bâzı noktaların tedkik ve tahkiki işleri tevdi' olunmuştu¹⁵⁹. Biraz sonra ise aynı mahalle hassa mimarlarından Abdullah Halife'nin de inşaat hizmetinde çalışmak üzere oraya gönderildiğine şahid olmaktadır¹⁶⁰. Bir kaç ay sonra Hasan Ağa'nın bina-eminliğinde muvaffakiyetsizliği görülmesi üzerine, azledilerek yerine kapıcı-başılardan Hacı Halil Ağa tâyin edildiği gibi¹⁶¹, orada çalışmakta olan mühendis de

¹⁵⁴ *Keza*, s. 870-871 ve 874. Dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından olup İsmail kal'ası bina-eminî bulunan Elhacc Ahmed Ağa tarafından gönderilen bir evrak üzerine Hassa başmimarı Mehmed Tahir Ağa 19 rebi'ül-evvel 1198 tarihli bir yazı yazmış ve burada imzası ile mühürünü kullanmıştır. Bu yazı İsmail kal'ası tâmiratına âit bulunmaktadır ve içerisinde Nurullah Halife'nin adı geçmektedir (Bk. Ali Emîrî Ts, Abdülhamid I. devri vesikaları, nr. 4144).

¹⁵⁵ *Keza*, s. 878; ¹⁵⁶ *Keza*, s. 888 ve 890; ¹⁵⁷ *Keza*, s. 894; ¹⁵⁸ *Keza*, s. 894; ¹⁵⁹ *Keza*, s. 900; ¹⁶⁰ *Keza*, s. 903; ¹⁶¹ *Keza*, s. 903-905.

alınarak yerine İstanbul'dan neccar kalfası Toma kalfa gönderilmişti¹⁶². Bu kalfa o havaliye müteaddid def'alar gidip gelmiş olması dolayısıyla İsmail kalesinin her hususuna vukuf kesbetmiş bulunuyordu. Bundan başka yine İstanbul'dan hassa-mîmarı olarak da Şeyyid Ahmed ve Halil Reşid halifeler memur edilmişlerdi (1786). Bu tarihlerde hassa-başmîmarlığını ifa etmekte olan Hacı Musa Ağa hâiz olduğu ehemmiyete binâen İsmail kalesi bina-eminliğine kapıcı-başlıardan Anavarinli Ahmed Ağa'yı tâyin ettirmeye muvaffak olmuş¹⁶³ ve buradaki tâmirat ve inşaat işlerinin artık sürüncemeden kurtarılması için gayret göstermişti.

Özi kalesi:

1775 (1189 yılı ramazanı ortaları) de Özi kalesinin bâzı mahâl ve mevazilinde tâmirat ve inşaat yapılması icabettiği anlaşılmıştı¹⁶⁴. Her ne kadar 1768-1772 (H. 1182-1186) yılları arasında Özi bina-eminî Hacı Mehmed Ağa mârifetiyle burası bâzı inşaf faaliyetine sahne olmuşsa da matlûp netice elde edilememiş ve bir çok yerler öylece yüz üstü bırakılmıştı. Hasan Paşa Özi muhafızlığına geldiği sırada rıhtım ile bâzı tabya seğirdem ve duvarlarının, yeniçeri odalarının, zahire anbarlarının, makarr-ı vüzera olan ev ile sâir mahallerin yağın yağmurlarla çöktüğüne ve bu sebebden her cihetce tâmire muhtaç bulduklarına kanaat getirmişti. Bu sebebden başkaları ile mukayesesi imkânsız olan bu kalenin behemehâl tâmiri zarûri idi. Bu maksadla Muhsin-zâde hazine kâtibi Hasan Efendi emr-i hümâyün ile bina-eminliğine ve hassa mîmarlarından Abdurrahman Halife ise mîmarlığına tâyin edildiler. Böylece hazırlanan keşif defteri 1776 (1190 saferi sonları) da baş-mîmar Hafız İbrahim Ağa'nın tedkikine arz edildi. Bu sıralarda hassa mîmarlarından Seyyid İsmail Halife'nin ayrıca oraya

¹⁶² Keşif ve tâmirat defteri, nr. 3162, s. 908-909.

¹⁶³ Keza, s. 909 ve 912.

¹⁶⁴ Mehmed Tahir Ağa, Üçüncü Mustafa devri sonlarına tekabül eden başmîmarlığı sırasında Özi kal'ası tâmiratı ile uğraşmış ve bu yolda bir de sefer 1185 tarihli keşif defteri hazırlamıştır (Bk. Cevdet Ts, Askeriye kısmı nr. 7320/2, Bşvk. Arşv.). Daha evvel ise 1764 (H: 1177) senesinde hassa baş-mîmarı bulunan Mehmed Tahir Ağa tarafında Özi kalesi tâmiratı için İstanbul'dan bir miktar amele ve ustanın gönderildiği malûmdur (Ali Emiri Ts, Mustafa III. devri vesikaları nr. 946).

izamına lüzum görüldü¹⁶⁵. Kereste ve sâire ile lüzumlu amele ve cerahurun temini için Boğdan ve Eflak voyvodalarına başvuruldu¹⁶⁶. Hasan Efendi'nin Özi kalesinde giriştiği ilk tâmir işi, mezkûr kale varuşunda kâin Sultan Mustafa cami'i minâresinde vuku' buldu. Fakat o bu cami' şerefelerinden birisinde, tabana kadar başlamış olduğu tâmiratı bitireceği sırada, bâzı kimselerin iffaline kapılarak, Özi yeniçerileri zâbiti Osman Ağa'nın müdahalesi ile karşılaştı (1776) ve bu çeşid müdahalelerin, girişeceği diğer mâbâni için de vârid olması ihtimaliyle, mukabil teşebbüse geçerek, müdahalelere mâni olmuştu¹⁶⁷. Faaliyetine böylece devam eden Hasan Efendi oradaki muhafız sarayının ekser mahallini tecdid ettiği gibi ağakapısında baş-çayuş konağını, büyük ve küçük hendek duvarlarını, tophane, cebehane ve zahire anbarlarını, varoşta kâin Sultan Mustafa cami'i minâresiyle bahçe duvarını, kale derûnunda bulunan kışlaları, rıhtımları ve kazıkları (1777) tâmir etmişti¹⁶⁸. Teftiş ve kontrol maksadiyle oraya mübaşir olarak gönderilen sadrîâzam çuhadarlarından Mehmed Ağa'nın ifadelerine göre mezkûr kale ebniyesinin yarısının ikmâl edildiği, yarısının ise gönderilecek ilâve para ile takriben iki ay sonra bitirileceği anlaşılmıştı (22 c. evvel 1191)¹⁶⁹. Ayrıca tâmiratın itmamını kısa zamanda temin için bina-emininin talebi üzerine hassa mîmarlarından Abdullah Halife'de aynı zamanda oraya gönderilmişti¹⁷⁰. Bu arada Hassa baş-mîmarı Mehmed Tahir'in muvafakati ile oraya lüzumunda kullanılacak zahirenin teleften korunması maksadiyle yeniden iki aded beygir değirmeni ile mezkûr kale karşısında vaki' Prezen adasında, 1780 (1194 muharremi) de bir aded sarnıç yaptırıldı¹⁷¹; aynı zamanda bu adada taş kale inşasının güçlüğü ve hitamının uzun zamanda bağlılığı dolayısıyla ahşabdan etrafı muhkem şarapano kazıkları ile ve iki kat hendeklerle istihkâm verilerek ve şarapano içerisine toplar vâz'olunarak kale binası kararlaştırılmıştı¹⁷². Bu suretle

¹⁶⁵ Keşif ve tâmirat defteri, Mdt, nr. 3162, 257 (tanxim edilen keşifnâme metni için aynı defterin, 256-258 inci sahifelerine bakınız).

¹⁶⁶ Aynı defter, s. 259 ve 261.

¹⁶⁷ Keza, s. 263.; 168 Keza, s. 268.

¹⁶⁹ Keza, s. 264. Özi kalesi bina-eminî Hasan Efendi'nin memur olduğu binayı kusursuz olarak bitirdiğine dâir, 22 cemâziyülâhîr 1191 tarihli bir vesika mevcuttur (Bk. Ali Emiri Ts, Abdülhamid I. devri vesikaları, nr. 4140).

¹⁷⁰ Keza, s. 264.; 171 Keza, s. 268 ve 269.; 172 Keza, s. 281.

hem Özi kalesinde yapılan tâmirat hususlarını, hem de Prezen palangasının ebniyesi maddesini gereği gibi keşif, mesaha, tahmin ve tekml eylemek üzere 1777 (1191 recebi başlarında) hassa mimarlarından Seyyid İbrahim Helife memur edilmişti¹⁷³. Keza Hasan Efendi'nin Özi kalesinde ebniye hususunu tamamlamış olması mülâhazasıyla İstanbul'a dönmesi uygun görülmüş, yerine başka bir bina-eminin tâyininden vazgeçilerek bu vazife 1777 (22 şaban 1191) tarihinde Selânik âyanından kapıcı-başı Abdülvehab'a tevdi kılınmıştır¹⁷⁴. Fakat bir kaç ay sonra bina-eminliğinin Niğebolu âyanı Varnalı-zâde Selim'e tahsis kılındığını görmekteyiz¹⁷⁵. Bu zât tâmirata lüzumlu olan çeşidli âlât ve edevatın tedarikinde güçlüklerle mâruz kaldığından kendisine Özi cebhanesinden bu yolda muavenetde bulunulması imkânı temin edilmişti¹⁷⁶. Bundan başka hassa mimarlarından İbrahim Halife de mimar olarak yanına terfik olundu¹⁷⁷. Nihayet 1780 (23 Şevval 1194) tarihinde bina-eminî olan Varnalı-zâde Selim'in İsmail kalesinin emînliğine nakledilmesi ile yerine Hotin kalesi bina-eminî bulunan kapıcı-başı Abdülbaki Ağa tâyin olunmuştu¹⁷⁸. Hotin kalesinden Özi'ye hareketle işine başlayan bu zât, lüzumlu âlât ve edevatı evvelkisi gibi bulunduğu mahal cebhanesi mevcudundan te'min ettikten sonra mezkûr kalenin, halefi zamanındaki tâmirat ve inşaat hususlarını mübeyyin keşif defteri ile kendi zamanını ilgilendiren noktaları muhtevi keşif defterini ayrı ayrı olarak İstanbul'a göndermiş ve baş-mimar olan Mehmed Tahir'in tedkikine arz etmişti (1781). Bu esnada hassa-mimarî olarak İstanbul'dan gönderilen Hacı Abdullah Halife'nin de hizmetleri görüldüğünü bil-hassa kaydetmek lâzımdır¹⁷⁹. Lâkin buna rağmen Özi'de inşaat hareketin istenildiği derecede inkişaf edemediği görülüyordu. Bilindiği

¹⁷³ Keza, s. 280. Dergâh-ı âli kapıcı-başlarından Özi kal'ası bina-eminî Selim Ağa tarafından gelen evrak tetimmâtı arasında hassa-başmimarî Mehmed Tahir Ağa'nın imza ve mührü ile imzalı ilânında Özi kal'ası mukabilinde Prezen adasına yeniden palanka inşasına irâde taallük ettiğine ve bunun binasına 1191 de emri şerif ile Seyyid İbrahim Halife'nin tâyin olduğuna ve bu sıralarda bina-eminînin hâcogân-ı divân-ı hümâyundan Hasan Efendi olduğuna ve bunu ise emâneten Dergâh-ı âli gediklilerinden Selim Ağa'nın ta'kip eylediğine temas olmaktadır. (Bk. Ali Emiri Ts, Abdülhamid I. devri vesikaları, nr. 5021).

¹⁷⁴ Keza, s. 275 ve 282; ¹⁷⁵ Keza, s. 272; ¹⁷⁶ Keza, s. 276 ve 277.

¹⁷⁷ ve ¹⁷⁸ Keza, s. 272.

¹⁷⁹ Keza, s. 288 ve 290-291.

üzere Özi kalesi Karadeniz'in kilidi ve Rumeli ile Anadolu'nun sedd-i sedidi mahiyetinde idi. Uzun zamandan beri tahkim ve takviyesi fermân olunmasına rağmen tâyin olunan bina-eminlerinin tekâsülleri ve Eflak ve Boğdan memleketlerinden tertib olunan amele ve levazımın zamanında irsâl ve tesyirinde voyvodaların kusur ve mûsamahaları yüzünden 1782 (20 zilka'de 1196) tarihinde kapıcı-başılardan Sofya'lı Hasan Ağa'nın bina-eminliğine memur edilmesine lüzum hâsıl olmuştu¹⁸⁰. İktiza eden keşif işlerini icrâ ve tatbik etmek üzere maiyetine dahi hassa-mimarîlarından Hacı Ömer Halife tahsis kılınmıştı¹⁸¹. Aradan bir müddet geçtikten sonra Sofya'lı Hasan Ağa bina-eminliğinden azledilmiş ve yerine Özi defterdarı bulunan diğer Hasan Ağa getirilmişti¹⁸². Maiyetine ise 1784 (20 şevval 1198) de hassa-mimarî olarak hulefadan Halil münâsib görülmüştü¹⁸³. Mehmed Tahir Ağa'yı hassa-başmimarlığında istihlaf eden Hafız İbrahim Ağa'nın muvafakati ile bu sıralarda Özi kalesinin dışında ve su tarafında bir Fransız mühenisi-nin verdiği resim üzerim üzerine metris inşasına zaruret hasıl ol-

¹⁸⁰ Keza, s. 294-295. Sofyalı Hasan Ağa'dan evvel buraya ikinci def'a olarak İsmail kal'ası bina-eminî olan Varnalı-zâde Selim'in getirilmesi düşünülmüş ise de az sonra bundan vazgeçilmiştir. Bk. Keşif ve tâmirat defteri, Mdt, nr. 8162, s. 208. Mehmed Tahir imza ve tatbik mührü ile yazılan 12 zilka'de 1197 tarihli bir müfredat kaydında (Ali Emiri Ts. Abdülhamid I. devri vesikaları, nr. 20385) sâdır olan emir üzerine Özi kal'asına gönderilecek değirmen ile sair aletlere temas edilmektedir.

¹⁸¹ Aynı defter, s. 295; ¹⁸² Keza, s. 312.

¹⁸³ Keza, s. 313. Bu husûsta 20 şevval 1198 tarihli bir hükmün suretinde Özi muhafızı Ali Paşa ile kapıcı-başılardan Özi defterdar ve bina-eminî Hasan'a ve hassa-mimarî halifelerinden olup İstanbul'dan tâyin ve irsâl olunan Halil'e şöyle bir emir verildiği görülmektedir: «Sen ki vezir-i müğârinîylehsin bu def'a tarafından vârid olan tahriratın hülâsasında kapıcı-başı-yı mûmâileyhin me'mur-ı tâmirî olduğu kal'a-i mezbûre ebniyesine sürü' ve mübâeret birle nisf kal'anin bi'l-cümle şaranpoları ile-top ve havan döşemeleri ve topçu kışası ve sair muktazî olan kati vâfir mahâl ve mevâziini teedit ve inşâ ve kusurunun dahi bermüceib-i keşif tâmir ve tekmline eğerci ihtimam edip lâkin kal'a-i mezbûrenin mukaddema irsâl olunan keşif defterinde muharrer ebniyeden ma'da ol mikdar ebniyesi dahi tâmir ve husûsiyle Prezen adasında muhafız beyan birle ebniye-i mezkûre için mimar helefâsından bir halife tâyin ve irsâl olunmasını tabir ve iş'ar eylemişsin. Tapkı tahir ve iltimasın üzre halife-i merkume hasseten tâyin ve ol cânibe irsâl olunmağın vüâsülünde kapıcı-başı-yı mûmâileyhin mukaddima ye'dine ita' olunan memhûr ve mûmza keşif defteri mucebince me'mur-ı bina ve tâmir olunup tekml eylediği ve sürü' edip tekml olunacak ebniyesi yegân yegân keşif ve muayene ve Cânib-i

muştı¹⁸⁴. Aşağı yukarı tam bu esnada ise Özi kalesi bina-eminliğini dergâh-ı âlî gediklilerinden İbrahim Ağa'nın derühte eylediğine şahid olmaktadır. Maiyetine verilen hassa-mimarlarından Seyyid İsmail Halife'nin keşif işlerini ve Hacı Ömer Halife ise diğer mimarî ve inşai hizmetleri tedvir ettikleri görülmektedir. 1785 (7 c. âhir 1199) tarihinde ise Özi muhafızı Ali Paşa'nın arzusu üzerine hassa-mimarlarından Ahmed Nurullah Halife'nin Özi kalesi ile Prezen palangasında bazı tâmirat işlerini keşif, tatbik ve icrâ ettiği muhakkaktır¹⁸⁵.

Kara-harman kalesi:

Silistre sancağında bulunan Kara-harman kalesi evvelce düşman eline geçmiş, bazı mahalleri tahrip edilmiş ve bu sebepten ahalice devlet tarafından tâmiri için teşebbüse geçilmişti (1777). Altı yıl sonra İsmail cânibine memur edilen vezir Abdi Paşa yazdığı bir tahriratta mezkûr kalenin aslında mevcut olan dört adet taş kulelerinden birisinin sefer esnasında barut ile atıldığı, ikisinin ise üstlerinin yakıldığını bildirmişti. Bu durum karşısında Kara-harman kalesinde vaki' mezkûr kulelere diğer bazı mahallerin tâmirine karar verilerek bina-eminliğine bir aralık Akkerman kalesi bina-eminliğini yapmış olan kapıcı-başılardan Osmanpa-zar'ında sâkin Elhacc Turhan Ağa tâyin edilmişti. Kendisine verilen emirde hemen derhâl oraya hareket ederek ameleleri tedarik etmesi ve inşaat faaliyetine başlaması bildirilmişti (16 zilka'de 1197). Hacı Turhan Ağa Kara-harman'a muvasalatını müteakip işe başlamış, yanına verilen mimarî halifelerinden Seyyid Ömer'e kuleleri, cami'i, dizdar menzilin, hendek kazımını ve diğer yerlerdeki inşai hususları keşif ve muayene ettirmişti. Gönderilen keşif defterlerini gözden geçiren hassa-başmîmarı Mehmed Tahir, zikredilen malzeme fiatlarında bir indirme yapmadan kabul ederek ilk partide oraya bir miktar meblâğ gönderilmesini mümkün görmüştü.

mîrî himayet ve siyanet olunarak inzımanı re'y-i nezâretin ve halife-i merhumun mârifeti ve mârifet-i şer' ile keşif ve muayene ve tahrir ve defterin der-i saadetime takdime bez-i himmet eylesin. Bk. *Keşif ve tâmirat defteri*, Maliye defterleri tasnifi, nr. 3162, s. 313 (Bağvekkâlet arşivi).

¹⁸⁴ Keza, s. 314-318.

¹⁸⁵ Keza, s. 329.

1784 (1198 r. evveli sonların)da buradaki inşaat faaliyetinin sonunun alınması dolayısıyla Seyyid Ömer Halife'ye tâmir olunan kısımların ikinci keşfinin yaptırılması da uygun görülmüştü. Bu tâmirat esnasında çalışan amelelerin, araba ve sâirenin Babadağı kazasından temin edildiğini kaydetmek icab eder.

Tâmiratın sonunu ise 1786 (1200 r.evveli başları) da devletin hassa-başmîmarı bulunan Hacı Musa Ağa zamanında alınmış olduğunu görmekteyiz.

Silistre kalesi:

Özi vâlilerinin karargâhı olan Silistre'deki eski sarayın külliye yapı harap olması dolayısıyla arsasında yeni bir binanın inşası düşünülmüş ise de ahaliyi böyle bir külfetten kurtarmak maksadıyla, bilâhîre bundan vazgeçilmiş ve mevcudlarla iktifa edilmişti. bina-eminliğine haccân-ı divân-ı hümâyundan Mustafa Efendi ve maiyetine ise hassa-başmîmarı Hafız İbrahim tarafında Hacı Ahmed Halife verilerek orada ufak tefek bazı mahâl ve mevziin tâmirleri yapılmıştı (1776).

Mehmed Tahir Ağa'nın hassa başmîmarlığı sırasında Silistre daha geniş mikyasta bir tâmirat faaliyetine sahne olmuştur. Ezcümle evvelce kazılan hendekle yapılan tabya ve lâğımların zamanla harabiyete yüz tutması üzerine 1781 (H: 1195) yılında orada gerekli çalışmalara başlanmış, tabyaların İsmail kalesi keşfine memur hassa-mimarlarından Mehmed Emin Halife tarafından tanzim edilen keşif-nâmeleri Mehmed Tahir Ağa'nın tetkikine arz olunmuş ve az sonra fiilen de tâmirata girilmişti. Hatta bir aralık Özi vâlisi Seyyid Mehmed tarafından Silistre kasabasını ihâta eden hendek ve tabyaların tekrar imarı ve dizme şaranpolar ile tarsin ve istihkâmı için yeniden teşebbüslere bile geçilmişti. Bu sıralarda bina-eminliğinin Silistre âyânı Ketencioglu Hacı Hasan Ağa ve mimarlık işlerinin ise Seyyid Ömer Halife tarafından tedvir edildiğine şahid olmaktadır (1783). Tâmirat esnasında kullanılan muhtelif cins kerestenin hassa-başmîmarı Mehmed Tahir'in tensibi vechile Umurfakih, Şumnu ve havalisi dağlarından tedariki kararlaştırılmıştı. Keza neccarlarla cerahor amelelerinin ve bir miktar öküz arabasının ise o civardaki kazalardan temini mümkün olmuştu. 1789 (H: 1203) senesinde tâyin edilen yeni bina-eminî Koca Adem-zâde Hacı İsmail ile maiyetine verilen

yeni bir mimar halifesinin, sermîmar-ı sâbık Hafız İbrahim Ağa ilâmı üzere Silistre'de İkinci Bayezid camî'i ile diğer bâzı mahâl ve mevzilerde müteakıb onarım faaliyetlerine devam ettikleri görülmektedir.

(Devamı var)

Neşir heyeti:

M. Cavid Bağsun — Cemal Tükün — Afif Erzen

M. Münir Aktepe